

Analiza položaja porodice sa decom tokom COVID-19 krize u Srbiji

- *Radna verzija* -

Januar 2022

Položaj porodica sa decom tokom COVID-19 krize u Srbiji

Kriza koju je izazvala pandemija COVID-19 odrazila se na sve segmente društva. Ugroženi su životi, zdravlje i ekonomska egzistencija, a svakodnevica je dramatično izmenjena. Prvi udar krize početkom 2020. godine doneo je izolaciju, strah i neizvesnost. Položaj porodica sa decom u pregledu koji sledi analiziran je na osnovu dostupnih podataka i istraživanja koja su sprovedena 2020. i 2021. godine u Srbiji, a koja se odnose na materijalni položaj, kao i na efekte u sferi zdravstvene, socijalne zaštite i obrazovanja. Posebno je ukazano na stanje i mere koje su preduzete povodom krize u oblasti socijalne zaštite, kao i na primere inovativne prakse na lokalnom nivou koji su omogućili bolje funkcionisanje usluga kao što su dnevni boravak za decu sa invaliditetom i lični pratilac deteta.

Promena materijalnog položaja porodica sa decom

Promena materijalnog položaja porodica sa decom sagledana je na osnovu podataka SILC (2020), na osnovu longitudinalne studije o socio-ekonomskim efektima epidemije COVID-19 na porodice sa decom u Srbiji koju je sproveo UNICEF u tri talasa 2020 i 2021. godine¹ i istraživanja Centra za prava deteta o promeni životnog standarda iz ugla dece i mladih 2021. godine.²

Podaci SILC (2020) omogućavaju da se analizira promena položaja porodica sa decom 2020. u odnosu na 2019. godinu, prema pokazateljima **materijalne deprivacije i subjektivnog siromaštva**. Dohodovno siromaštvo u 2020. godine biće moguće da se oceni tek na osnovu istraživanja SILC (2021) s obzirom da se podaci o prihodima u dатoj anketi uvek odnose na prethodnu kalendarsku godinu. Anketa o potrošnji domaćinstava koja je izvor podataka o apsolutnom siromaštvu na osnovu potrošnje prekinuta je 2020. godine zbog pandemije.

Prema pokazatelju subjektivnog siromaštva³ 2020. godine se **nastavio trend smanjenja udela pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom⁴ koja sa teškoćom "sastavljaju kraj sa krajem"**, dok se u odnosu na 2019. **neznatno povećao deo onih koji ocenjuju da su suočeni sa velikim teškoćama** (sa 13,3% na 13,8%). Pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom povoljnije procenjuju svoju materijalnu situaciju od proseka ukupne populacije (Aneks, Grafikon 1). Posmatrano po tipovima domaćinstva, povećanje udela onih koji smatraju da su suočeni sa velikim teškoćama, jedino je prisutno kod pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa tri odrasla i izdržavanom decom (sa 12,1 na 14,9%), koji su najzastupljeniji u ukupnoj populaciji (Aneks, Grafikon 2) i među onima čiji je prihod u prethodnoj godini bio iznad rizika siromaštva.

¹ UNICEF (2021). Istraživanje o uticaju pandemije kovida-19 na porodice sa decom u Srbiji. Beograd. <https://www.unicef.org-serbia/publikacije/istraživanje-o-uticaju-pandemije-kovida-19-na-porodice-sa-decom-u-srbiji>

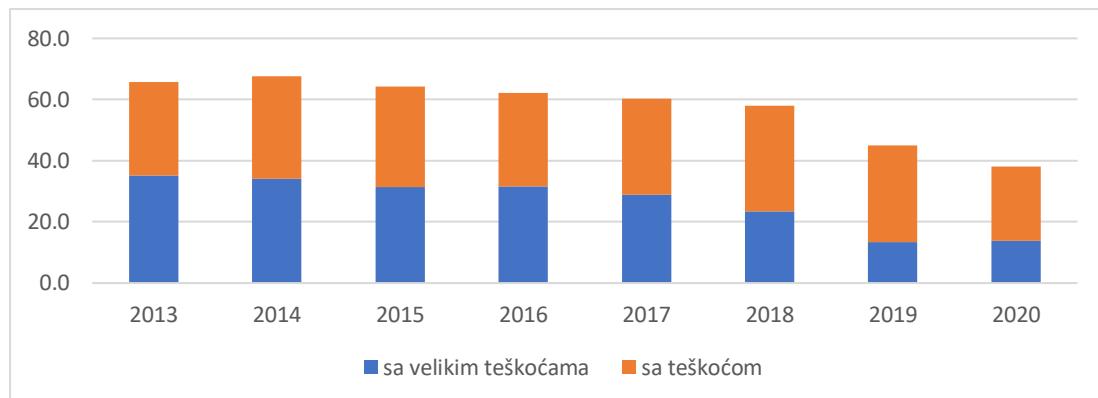
² Centar za prava deteta (2021). Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mladih.

<https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Prava-deteta-tokom-pandemije.pdf>

³ Subjektivno siromaštvo se definiše prema proceni ispitanika o mogućnosti domaćinstva u kome žive da "sastavi kraj s krajem". Siromašnima se smatraju oni koji „teško“ i „veoma teško“ sastavljaju kraj sa krajem.

⁴ Prema SILC istraživanju u pitanju su izdržavana deca, starosti 0-17 i mlađi 18-24 ukoliko su ekonomski neaktivni i žive bar sa jednim roditeljem. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Dependent_children

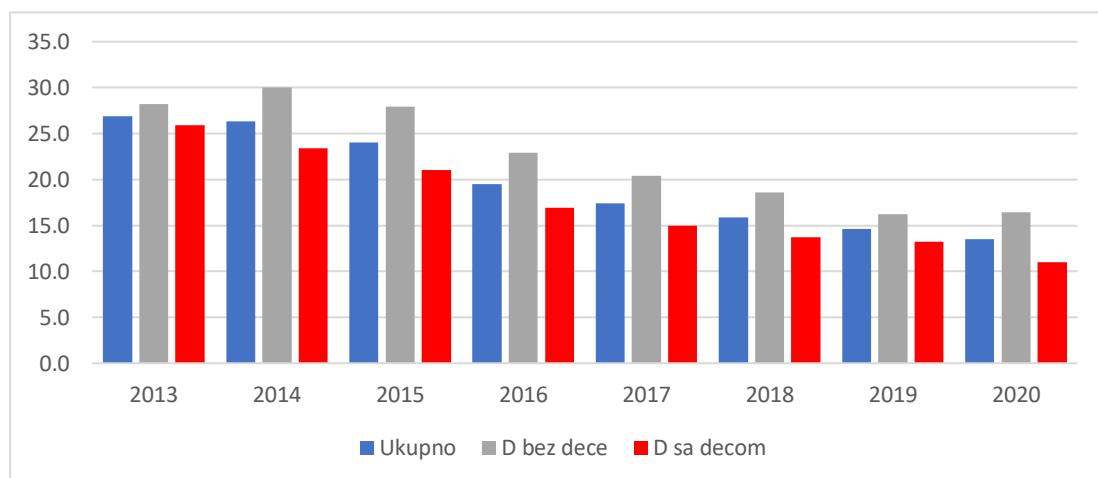
Grafikon 1. Mogućnost domaćinstva da sastavi kraj s krajem – pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes09]

Stopa izrazite materijalne deprivacije⁵ se 2020. godine smanjila za par procentnih poena među pojedincima koji žive u domaćinstvima sa decom u odnosu na prethodnu godinu (13,2% na 11,0%), što je višegodišnji trend koji nije prekinut ni u vreme krize (Grafikon 2). Smanjenje je zabeleženo u svim kvintilima (Aneks, Grafikon 3). Domaćinstva sa decom su prema ovom pokazatelju manje ugrožena od onih bez dece, čija je stopa stagnirala u odnosu na 2019. godinu.

Grafikon 2. Izrazita materijalna deprivacija, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

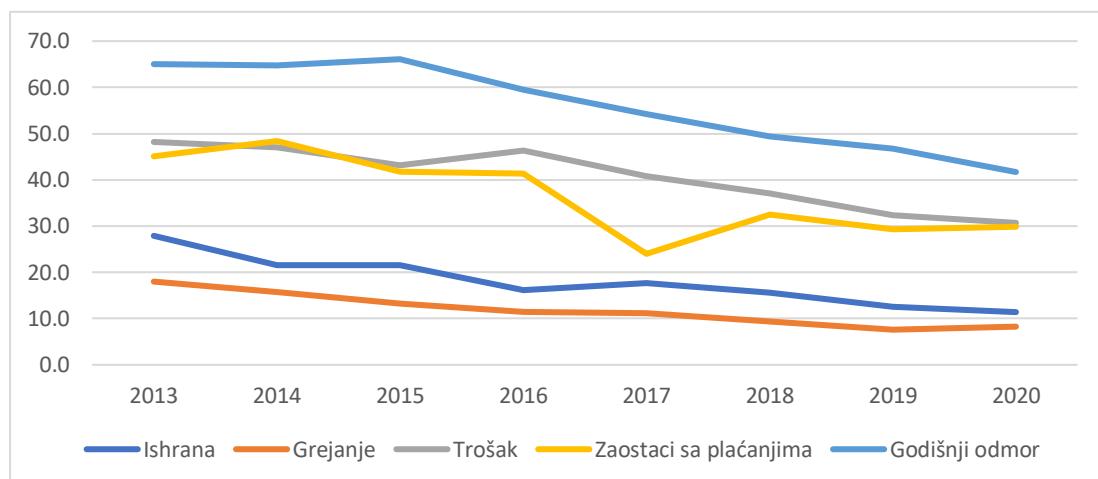
Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mddd13]

⁵ Stopa izrazite materijalne deprivacije pokazuje ideo pojedinaca koji žive u domaćinstvima koja ne mogu da pruže najmanje 4 stavke sa sledeće liste: 1. adekvatno zagrevanje stana; 2. podmirivanje neočekivanog troška u iznosu od 16.600 dinara; 3. obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan; 4. nedelju dana odmora van kuće; 5. redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa; 6. televizor u boji; 7. mašinu za pranje veša; 8. automobil i 9. telefon.

Posmatrano **po pojedinačnim stavkama ekonomske dimenzije materijalne deprivacije⁶** položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom i zaključci o uticaju krize ne razlikuju se značajno u odnosu na pokazatelj izrazite materijalne deprivacije.

Prema većini pojedinačnih stavki, položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom je nastavio da se poboljšava i u 2020. godini, uprkos krizi. **Pogoršanje je zabeleženo prema pokazateljima koji se odnose na sposobnost da se obezbedi adekvatno grejanje i redovno izmirivanje rata za kredit i plaćanje računa.** Sveukupno posmatrano promene su male, manje nego kod ukupne populacije, a pojedinci u domaćinstvima sa decom gotovo prema svim stavkama ostvaruju bolji životni standarda.

Grafikon 3. Stavke ekonomske dimenzije materijalne deprivacije, pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

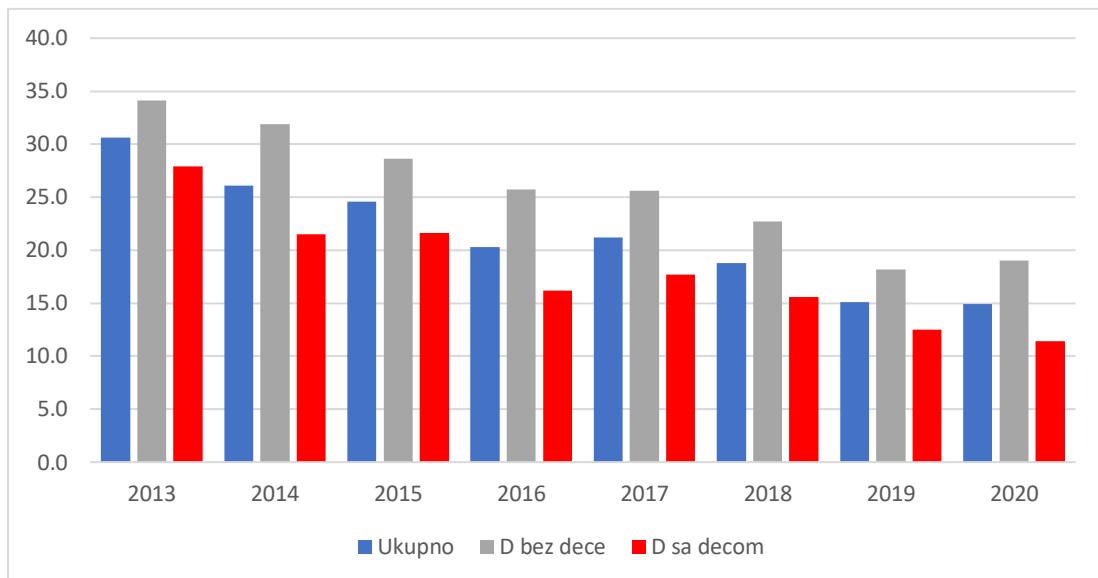

Izvor: Eurostat baza, kao u grafikonima 3-6

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan, neznatno se smanjio 2020. godine (sa 12,5% na 11,4%), dok se odgovarajući ideo pojedinaca koji žive u domaćinstvima bez dece neznatno povećao. Promene u odnosu na 2019. godinu su male i najpre se mogu označiti kao stagnacija i zaustavljanje trenda smanjenja (Grafikon 4). I prema ovom pokazatelju pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom manje su ugroženi od onih u kojima žive oni bez dece.

⁶ U koje spada prvih 5 stavki sa spiska, dok se ostale odnose na mogućnosti domaćinstva da priušti trajna potrošna dobara. Od 4 stavke iz dimenzije trajnih potrošnih dobara, novi indikator *materijalna i socijalna deprivacija* koji se u EU primenjuje od 2021. za praćenje strategije Evropa 2030. napuštene su tri (sve osim mogućnosti da se priušti automobil), pa otuda i nisu analizirane u ovom prikazu.

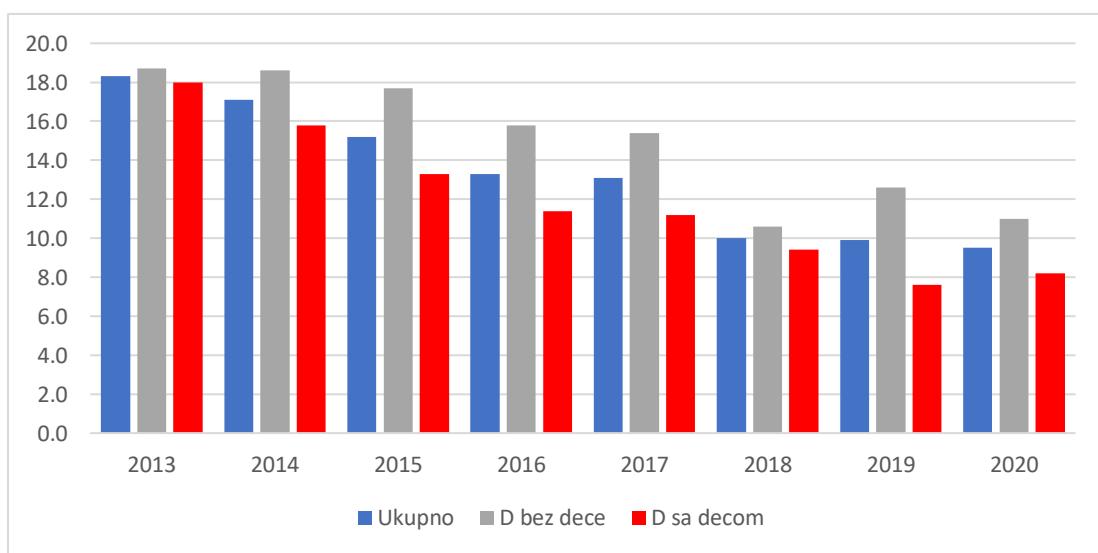
Grafikon 4. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte obrok od mesa ili ribe (ili vegetarijanske zamene) svaki drugi dan, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes03]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte adekvatno grejanje neznatno se povećao 2020. u odnosu na 2019. godinu (sa 7,6 na 8,2%), suprotno višegodišnjem trendu i za razliku od kretanja koje je zabeleženo kod ukupne populacije (Grafikon 5). I prema ovom pokazatelju porodice sa decom su u povoljnijem položaju.

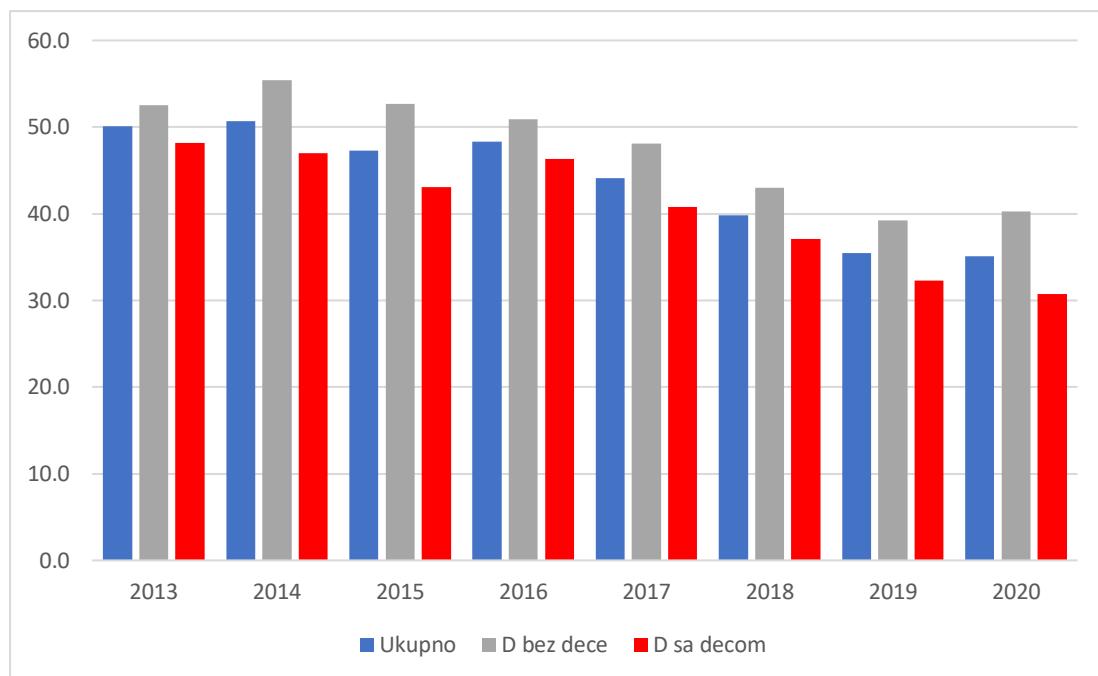
Grafikon 5. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte adekvatno grejanje, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes01]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte podmirivanje neočekivanog troška se smanjio 2020. u odnosu na 2019. godinu (sa 32,2% na 30,7%), u nešto manjoj meri nego prethodnih godina (Grafikon 6). Na nivou ukupne populacije ovaj udeo je stagnirao, s obzirom da se prema ovom pokazatelju položaj domaćinstava bez dece neznatno pogoršao. Dugoročno posmatrano i podmirivanje neočekivanog troška je nešto "lakše" u domaćinstvima sa decom.

Grafikon 6. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte podmirivanje neočekivanog troška, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

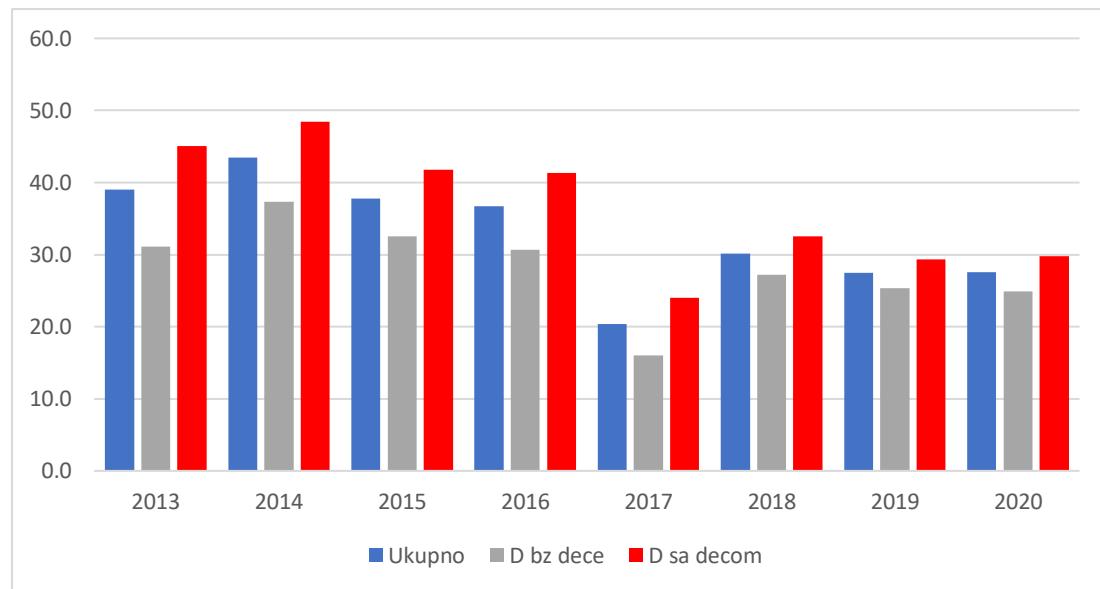

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes04]]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa je neznatno porastao 2020. godine (29,3% na 29,8%), što je, iako u još manjoj meri, zabeleženo i u ukupnoj populaciji (Grafikon 7).

Ovo je ujedno jedini pokazatelj prema kome su pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom ugroženiji od proseka još od prvog istraživanja 2013. godine. Poslednjih godina razlika se ipak smanjuje, što zapravo znači da se prema ovom indikatoru ugroženost porodica sa decom više smanjuje od onih bez dece.

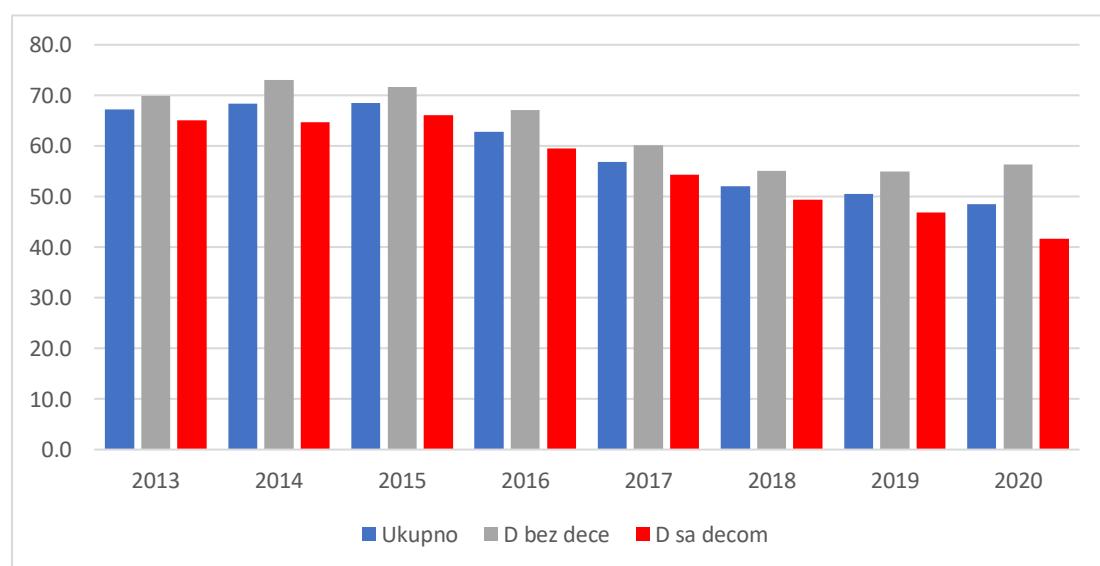
Grafikon 7. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte redovno plaćanje rate za kredit, rente ili komunalnih računa, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes05]

Udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom koja ne mogu da priušte svim članovima nedelju dana odmora van kuće bar jednom godišnje smanjio se u odnosu na 2019. (sa 46,8% na 41,7%). Odgovarajući udeo se povećao među pojedincima koji žive u domaćinstvima bez dece, koja su po ovom pokazatelju ugroženija od proseka.

Grafikon 8. Udeo pojedinaca koji ne mogu da priušte svim članovima nedelju dana odmora van kuće bar jednom godišnje, ukupno, pojedinci koji žive u domaćinstvima bez dece i u domaćinstvima sa decom, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes02]

Na osnovu UNICEF istraživanja koje se odnosi na porodice sa decom (0-17) i obuhvata 2020. i početak 2021. godine, dobija se uvid i u promene prihoda. Prvi talas ovog istraživanja sproveden je u aprilu 2020. godine, drugi u julu 2020. godine, a treći i poslednji talas, u martu 2021. godine.⁷

Ovo istraživanje otkriva da **pandemija nije značajnije uticala na prihode gotovo polovine porodica sa decom**,⁸ ali i da **je dosta visok deo roditelja koji ocenjuju da su se prihodi u pojedinim periodima smanjili** (44% u prvom, 28% u drugom i 24% u trećem talasu), što jasno pokazuje da je najteže bilo u prvim mesecima krize. Među porodicama kod kojih je došlo do smanjenja prihoda bar u jednom talasu, dominira ocena da je ono iznosilo preko 10%. U ovoj grupi su češće prisutne porodice sa niskim prihodima i one koje ne mogu da se suoče sa neočekivanim troškovima.⁹ **Smanjenje prihoda u sva tri talasa istraživanja navodi 11% domaćinstava.**

Polovina porodica sa decom se u bar jednom periodu suočila se sa **neplaniranim rashodima** usled pandemije, u prvom talasu najviše na higijenska sredstva i hranu, a u trećem na zdravstvene usluge.¹⁰

Štednja je predstavljala važan deo strategije preživljavanja i za porodice sa decom. **Približno četvrtina domaćinstava je bar jednom tokom krize bila primorana da smanji troškove za hranu, a približno 30% za grejanje i struju. Udeo domaćinstava koji su na ovim stawkama kontinuirano štedeli je pak zanemarljiv.** Porodice su štedele i na igračkama i knjigama za decu, smanjivale su troškove školarina i obrazovanja dece. Na ovim stawkama je u bar jednom trenutku štedelo između 30% (školarine) i 54% (igračke) porodica. Pored štednje, porodice su pribegavale i potrošnji ušteđevine i pozajmicama, ali i pokušajima da se nađe posao za nezaposlene članove.

Istraživanje Centra za prava deteta u drugoj polovini 2021. godine na uzorku od preko 500 dece i mladih prenosi njihove impresije u pogledu promene životnog standarda tokom pandemije.¹¹ **Između 6% i 8% dece i mladih procenjuje da je materijalni položaj njihove porodice pogoršan tokom krize**, bilo da se ocena odnosi na dostupnost hrane, vode i struje, ili stabilnost prihoda i zaposlenja odraslih članova domaćinstva (6%), bilo da je u pitanju sveobuhvatni finansijska situacija porodice (8%). **Mnogostruko veći deo dece i mladih iz romske populacije smatra da je finansijska situacija porodice bila povoljnija pre korone (preko 40%).**¹²

⁷ UNICEF (2021). Istraživanje o uticaju pandemije kovida-19 na porodice sa decom u Srbiji. Beograd:

⁸ Prihodi su ostali na istom nivou ili su se smanjili/povećali za 10%.

⁹ Ibid, str. 19-20.

¹⁰ Ibid, str. 23.

¹¹ Centar za prava deteta (2021).Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mladih.

<https://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2021/12/Prava-deteta-tokom-pandemije.pdf>

¹² Ibid, str. 20-21. U istraživanju se navodi i da treba biti oprezan prilikom poređenja ova dva uzorka (opšte populacije dece i dece i mladih iz romske populacije), s obzirom na razliku u njihovoj veličini.

Zdravstvena, socijalna zaštita i obrazovanje

Izvan materijalne sfere, posebno je značajno da se ukaže na promene u dostupnosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite, kao i na probleme povezane sa obrazovanjem dece.

Prema podacima trećeg talasa istraživanja UNICEF-a od **približno polovine dece kojima su bile potrebne usluge zdravstvene zaštite, 87% ih je i ostvarilo**, što predstavlja povećanje u odnosu na prva dva talasa istraživanja kada je odgovarajući udeo iznosio 72% i 70%, respektivno. Najčešće je bila nezadovoljavajuća dostupnost usluga lekara specijaliste. Usluge su najviše nedostajale za najmlađu populaciju dece (0-6).¹³

Prema istraživanju Centra za prava deteta (2021) jedan broj dece i mlađih ocenjuje da su im u odnosu na period pre krize, manje dostupni lekovi, vitamini i druga sredstva za jačanje imuniteta (17%), ali i zdravstvene usluge (12%). Pogoršanje je znatnije prema oceni dece i mlađih romske nacionalnosti, od kojih preko dve trećine procenjuje da je dostupnost zdravstvenih usluga "manje nego ranije".¹⁴

Nakon ukidanja vanrednog stanja **usluge socijalne zaštite su postale u većoj meri dostupne**, pa je u trećem talasu UNICEF istraživanja od 17% dece korisnika, 88% imalo pristup svim uslugama. Dostupnost iznad proseka zabeležena je kod najmlađe dece (0-6).¹⁵

Većina roditelja (66%) procenjuje da je učenje na daljinu uticalo na smanjenje motivacije za učenje i da će **školovanje tokom pandemije imati negativan uticaj na dalje obrazovanje dece** (60%). Kao najveći problema povezani sa onlajn nastavom se navode motivacija/raspoloženje i nedostatak radne atmosfere kod kuće, visoka očekivanja nastavnika i neusaglašenost njihovih zahteva, kao i tehnički problem sa internetom. Gotovo polovina roditelja smatra da nastava na daljinu nije unapređena od vremena kada je uvedena tokom vanrednog stanja.¹⁶

Većina dece ponovo pohađa predškolske ustanove (PU), a ocene vezane za kvaliteteta rada ovih institucija su nešto povoljnije, s obzirom da preovlađuje mišljenje da on nije narušen zbog pandemije (57%). Ipak jedan broj dece se nije vratio (približno petina), ili manje redovno pohađa PU (24%).¹⁷

Prema nalazima Centra za prava deteta, najkrupnije promene u odnosu na period pre krize su upravo u oblasti obrazovanja. **Dve trećine dece i mlađih smatra da je njihovo obrazovanje manje kvalitetno sada nego pre pandemije**, a gotovo polovina ocenjuje da imaju manje mogućnosti za učenje novih sadržaja. Dosta je visok i udeo dece i mlađih koji smatraju da "nekoliko deci nije jednako dostupno kvalitetno obrazovanje" (40%).¹⁸ Deca i mlađi iz romske populacije u većoj meri nepovoljno ocenjuju promenu dostupnosti obrazovanja (54%), ali u manjoj meri smatraju da je pandemija uticala na kvalitet njihovog obrazovanja (54%).¹⁹

¹³ UNICEF (2021), str.38 i 39.

¹⁴ Centar za prava deteta (2021). Prava deteta tokom pandemije iz ugla dece i mlađih, str.22 i 23.

¹⁵ UNICEF (2021), str.39 i 40.

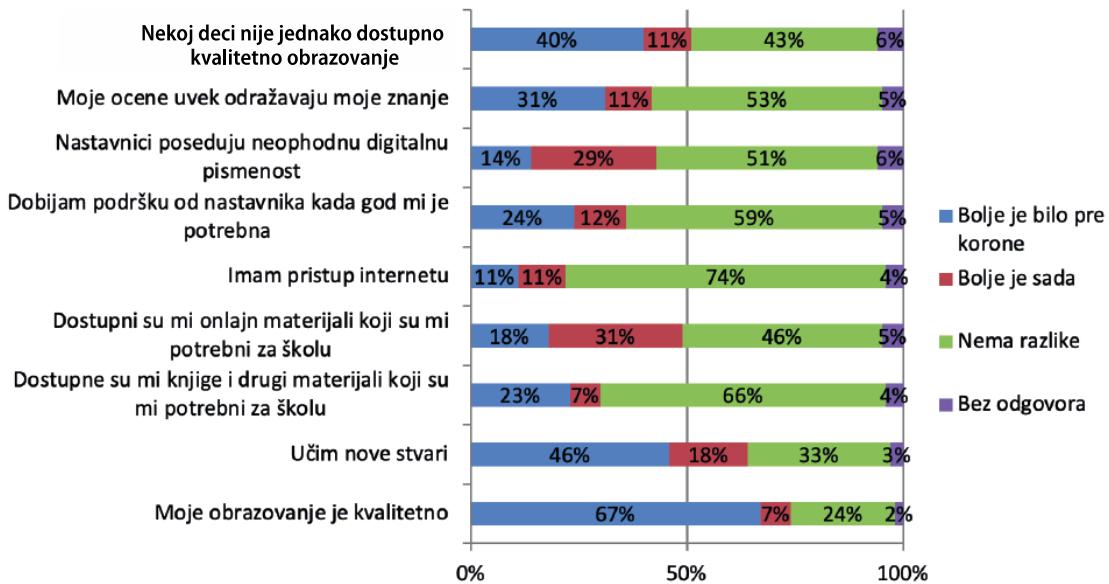
¹⁶ Ibid., str. 51 i 52

¹⁷ Ibid, str.56

¹⁸ Centar za prava deteta (2021), str.25.

¹⁹ Ibid, str.26.

Grafikon 8. Procena dostupnosti i kvaliteta obrazovanja u vreme pandemije (opšta populacija)

Izvor: Centar za prava deteta (2021)

Stanje tokom pandemije u oblasti socijalne zaštite i preduzete mera

Najveći deo mera tokom prvog talasa pandemije je bio usmeren na prevenciju gubitka posla i na podršku malim i srednjim preduzećima, što se svakako pozitivno odrazilo na održanje prihoda porodica sa decom. Mere su uključivale odlaganje plaćanja poreskih obaveza, isplatu pomoći u vidu minimalne zarade ili subvencija u većim preduzećima, dodelu kredita za održavanje likvidnosti i obrtnih sredstava ili uvođenje garantnih šema za kredite. U drugoj polovini 2020. godine dodatna podrška je ponovo dodeljena u vidu isplate minimalne zarade i odlaganja plaćanja doprinosu i poreza, a jedan broj mera je bio specifično usmeren na preduzeća koja posluju u delatnosti turizma.^{20 21}

U okviru socijalne zaštite, 2020. godine je neposredno nakon ukidanja vanrednog stanja dodeljena jednokratna novčana pomoć od €100 svim odraslim građanima Srbije, a tokom 2021. godine još €80 u tri dela. Dodatno, jednokratnu pomoć od €60 su dobili nezaposleni, a i penzioneri u više navrata.

20 Institut za razvoj i inovacije (2020). Efekti ekonomskih mera za ublažavanje negativnih posledica COVID-19 na privredu. Beograd: NALED.

https://naled.rs/htdocs/Files/06839/Analiza_efekata_ekonomskih_mera_za_ublazavanje_negativnih_posledica_COVID-19_na_privredu.pdf

21 Vlada Republike Srbije (2020). Program ekonomskih mera za podršku privredi Srbije pogodjenoj posledicama epidemije (korona virus – COVID-19). <https://www.propisi.net/program-mera-za-pomoc-privredi-srbije-pogodjenoj-posledicama-epidemije-korona-virus-covid-19/>

Program narodnih kuhinja u organizaciji Crvenog krsta Srbije je nastavio da funkcioniše u svim sredinama, uz neophodna prilagođavanja. U velikom broju opština i gradova su se dodeljivani humanitarni paketi, a uz podršku donatora obezbeđena je pomoć jednom broju romskih naselja. Gotovo sve opštine i gradovi su uspostavili krizne pozivne centre, najčešće pri štabu za vanredne situacije, opštinskoj/gradskoj upravi ili pri Crvenom krstu.

Za vreme trajanja vanrednog stanja, automatski su produžena prava korisnicima socijalnih davanja, a omogućen je i prijem zahteva putem telefona i elektronske pošte. U pojedinim JLS pojednostavljene su procedure za dodeljivanje jednokratne novčane pomoći.²²

Poseban izazov za sve opštine i gradove predstavljalo je organizovanje snabdevanja za najstarije, pronalaženje najugroženijih i organizovanje psihološke podrške. U početnoj fazi, većina JLS se suočila i sa teškoćama u organizovanju procesa izdavanja dozvola za kretanje, posebno za neformalne staratelje i roditelje dece sa smetnjama u razvoju.

Usluge socijalne zaštite su tek delimično obezbeđene tokom trajanja vanrednog stanja. Mere usmerene na rezidencijalne ili usluge u zajednici, bile su prevashodno restriktivne (zabrane poseta, prestanak rada). Dok se dostupnost smanjivala, tražnja za uslugama je dramatično porasla pogotovo u uslovima zabrane kretanja.

Najveći napori su preduzeti kako bi se zaštitili korisnici rezidencijalnih institucija i veliki broj mera je bio usmeren na funkcionisanje domova za smeštaj.²³ Lokalne samouprave su bile dužne da obezbede funkcionisanje usluge pomoći u kući.²⁴ Dnevni boravci za decu sa invaliditetom su bili zatvoreni, a u pojedinim sredinama su postojali problemi i sa funkcionisanjem usluge lični pratilac deteta. Usluga personalne asistencije je, uz veliku podršku Centra za samostalni život osoba sa invaliditetom, nastavila da se pruža u svim JLS u kojima se obezbeđivala i pre izbijanja krize.

S obzirom da su škole, dnevni boravci i lični pratioci prestali sa radom, deca sa invaliditetom su ostala bez podrške izvan porodičnog kruga. Ima indicija i da porastao broj žrtava porodičnog nasilja, kao i da je mahom izostala podrška beskućnicima, ali i deci koja su pre krize koristila uslugu svratišta.

---

²² Centar za socijalnu politiku (2020). Inovativne prakse u oblasti socijalne zaštite na lokalnom nivou u Republici Srbiji - odgovor na vanredno stanje usled pandemije COVID-19, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije, Beograd. http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Inovativne_prakse_u_oblasti_socijalne_zastite_na_lokalnom_nivou_Odgovor_na_vanredno_stanje_usled_pandemije_Covid-19.pdf

²³ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/Pregled%20akata%20minrzs%20o%20delovanju%20V2.pdf>

²⁴ Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/usluga-pomoc-u-kuci-tokom-vanrednog-stanja>

Primeri inovativne prakse na lokalnom nivou u oblasti usluga socijalne zaštite za decu u vreme vanrednog stanja

Primeri inovativne prakse su preneti iz istraživanja Centar za socijalnu politiku (2020).²⁵ Posebno su navedeni primeri koji se odnose na nedržavne pružaoce usluga.

Ustanove za dnevni boravak dece i mladih sa invaliditetom su tokom vanrednog stanja bile zatvorene. Pružanje usluga je bilo obustavljeno i u dnevnim boravcima za decu iz porodica u riziku i u dnevnim boravcima za decu i mlade sa problemima u ponašanju. U pojedinim lokalnim samoupravama se ističe da je tokom trajanja vanrednog stanja korisnicima i njihovim roditeljima ili starateljima obezbeđivana psihološka podrška, kao i da je održavana komunikacija, najčešće putem telefonskih poziva, ali i uz pomoć vajber grupe, video-poziva, facebook stranice... Kao primer dobre prakse treba istaći sredine u kojima su korisnicima na kuću deljeni didaktički materijali, zadaci ili testovi za proveru motoričkih sposobnosti. Ima primera i da je tokom vanrednog stanja 24-časovna podrška proširena na svu decu i osobe sa invaliditetom, uključujući i nabavku namirnica i lekova.

Retki su dnevni boravci koji su sprovodili aktivnosti na otvorenom. Dnevni centar „Otvorena vrata“ u Ivanjici je neposredno nakon uvođenja vanrednog stanja organizovao brojne aktivnosti na otvorenom, van prostorija ustanove. Vaspitači su u prepodnevnim časovima vodili korisnike u parkove ili u prirodu, četiri dana tokom radne nedelje. Korisnici i njihovi roditelji/staratelji su iskazivali veliko zadovoljstvo zbog podrške koja im je na ovaj način pružena, a praksa „dnevног boravka napolju“ je nastavljena i nakon ukidanja vanrednog stanja.²⁶ Vaspitači iz dnevног boravka „Sunce“ u Prokuplju takođe su često radili sa korisnicima individualno u njihovim dvorištima, vodili su ih u šetnju u slučajevima kada je roditeljima bilo zabranjeno kretanje, zbog godina ili zdravstvenog stanja.²⁷

Nadležno Ministarstvo je uputilo preporuku jedinicama lokalne samouprave da ponovo uspostave usluge dnevног boravka krajem avgusta 2020.¹³ Pojedine ustanove su na osnovu preporuke lokalnih zavoda za javno zdravlje donele odluku o faznom uspostavljanju usluge, pri čemu je u prvoj fazi broj dece korisnika bio ograničen, a prednost je data deci čiji su roditelji zaposleni. Opština Bojnik je donela *Plan neophodnih mera i aktivnosti na prevenciji, zaštiti i sprečavanju širenja zaraze COVID-19.*²⁸

Izazovi sa kojima su bili suočeni pružaoци usluge **lični pratilac deteta** prevaziđeni su samo u pojedinim sredinama. Pošto su škole prestale sa radom, u jednom broju opština i gradova zaposleni koji su pružali ove usluge preraspoređeni su na druge dužnosti,, a u pojedinim je komunikacija je prebačena u virtualnu sferu.

²⁵ Centar za socijalnu politiku (2020)

²⁶ Ibid, str.15.

²⁷ Ibid, str.16.

²⁸ Ibid, str.18.

Usluga lični pratilec je nastavila da funkcioniše u lokalnim sredinama u kojima je pružalac humanitarna organizacija „Dečje srce“ – na teritoriji Beograda, Šapca, Smedereva i Pančeva, kao i u opštinama Bač, Kovačica i Babušnica. Lični pratioci su najčešće boravili u kući deteta, pomagali oko gradiva i školskih zadataka, ali su se angažovali i na rešavanju različitih problema sa kojima su se porodice suočavale. Posebno se ističe da je između pružalaca usluge, škola i CSR intenzivirana međusektorska saradnja na prilagođavanju individualnih obrazovnih planova, ali i na praćenju napretka i postignuća dece u vanškolskim uslovima.²⁹

Inovativna praksa koju je kandidovala organizacija „Dečje srce“ odnosi se na uspostavljanje jedinstvenog info-centra, koji je obezbeđivao podršku kako za korisnike usluge, tako i za neposredne pružaoce usluge u svim opštinama i gradovima. Roditelji su imali mogućnost da u trenutku kada je dete uz nemireno pozovu ličnog pratioca putem video-aplikacije, ali i da umanje sopstvene strahove, pre svega u pogledu zdravstvene ugroženosti dece.

Stručni radnici su putem info-centra pružali podršku i ličnim pratiocima, koji su se i sami suočavali sa brojnim dilemama, zbog odsustva jedinstvenih pravila u sistemu, ali i usled vanrednih prilika. Praksa info-centra je nastavljena i po ukidanju vanrednog stanja.³⁰

U opštini Ivanjica upravni odbor Društva za cerebralnu i dečiju paralizu je neposredno nakon proglašenja vanrednog stanja, doneo *Pravilnik o postupanju zaposlenih i angažovanih lica u usluzi lični pratilec deteta za vreme vanrednog stanja u Republici Srbiji*. Izrađen je i detaljan plan aktivnosti komunikacije tokom trajanja vanrednog stanja, koji je realizovan putem vajbera i video-poziva. Društvo za cerebralnu paralizu iz Ivanjice je pružalo uslugu lični pratilec deteta u više opština.³¹

U opštini Raška je u saradnji sa Udruženjem osoba sa invaliditetom „Srna“ razvijen inovativni model usluge koja obezbeđuje dodatnu podršku učenicima.³² Usluga je namenjena deci osnovnoškolskog uzrasta sa smetnjama u razvoju, ili sa teškoćama pri učenju i savlađivanju školskog gradiva. Podrška podrazumeva dvočasovni rad stručnih lica sa decom dva puta nedeljno, a za jedan broj dece pomoći pružaju vršnjaci koji su prošli posebnu obuku. Elementi modela su tokom vanrednog stanja delom inkorporirani u program usluge lični pratilec deteta. Sredinom 2020. doneta je nova *Odluka o pravima i uslugama iz oblasti socijalne zaštite* koja je prepoznala uslugu dodatne podrške.

Tokom trajanja vanrednog stanja mnogim građanima je bila potrebna i psihološka podrška, što je predstavljalo poseban izazov u lokalnim samoupravama u kojima ranije nisu bile dostupne ove usluge. U saradnji sa Društvom psihologa Srbije, Crveni krst je organizovao pružanje psihosocijalne podrške građanima, volonterima i zaposlenima putem telefona, SMS servisa i putem internet platforme „Razgovarajmo“.

²⁹ Ibid, 19.

³⁰ Ibid, 19.

³¹ Ibid, str.20.

³² Više o ovoj inicijativi:

<http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/lip2-razvija-rазвој-иновативног-модела-дод/>

Rezime

Prema pokazatelju izrazite materijalne deprivacije i na osnovu većine stavki ekonomске dimenzije materijalne deprivacije položaj pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom je nastavio da se poboljšava i u 2020. godini, uprkos krizi. **Pogoršanje je zabeleženo prema pokazateljima koji se odnose na sposobnost da se obezbedi adekvatno grejanje i redovno izmirivanje rata za kredit i plaćanje računa.** Sveukupno posmatrano promene su male, a pojedinci u domaćinstvima sa decom gotovo prema svim stawkama ostvaruju bolji životni standard od ukupne populacije.

Neznatno je pogoršana i percepcija o životnom standardu, s obzirom da je udeo pojedinaca koji žive u domaćinstvima sa decom a koji ocenjuju da vrlo teško sastavlaju kraj sa krajem, porastao.

Prema istraživanju UNICEF-a pandemija **nije značajnije uticala na prihode gotovo polovine porodica sa decom, a smanjenje prihoda u sva tri talasa istraživanja navodi 11% domaćinstava.**

Porodice su tokom krize bile primorane da štede, da pozajmili ili da troše ušteđevinu.

Između 6% i 8% dece i mlađih procenjuje da je materijalni položaj njihove porodice pogoršan tokom krize. **Preko 40% dece i mlađih iz romske populacije smatra da je finansijska situacija njihovih porodice bila povoljnija pre korone.**

Mere vlade su uglavnom bile usmerene na opštu populaciju, pre svega sa ciljem održanja zaposlenosti i povećanja tražnje, kroz dodeljivanje jednokratnih davanja svim građanima. Porodice sa decom su tako dobine manje iznose pomoći u odnosu na porodice bez dece, imajući u vidu da su samo odrasli imali pravo na univerzalnu pomoć, a da je jedina druga pomoć bila dodeljena penzionerima. Za razliku od penzionera i korisnika NSP kojima je univerzalna jednokratna pomoć dodeljena po automatizmu, odrasli članovi iz porodica koje su korisnici dečijeg dodatka su morali da se prijavljuju, bez obzira što njihovi podaci postoje u informacionom sistemu i što postoje dokazi o njihovoj ugroženosti.

Veliki broj mera je bio usmeren na funkcionisanje domova za smeštaj i zaštitu korisnika i zaposlenih od pandemije. Lokalne samouprave su bile dužne da obezbede funkcionisanje usluge pomoći u kući, dok su dnevni boravci bili zatvoreni, a usluga lični pratilac deteta je nastavila da se pruža samo u pojedinim sredinama. Usluga personalne asistencije se uglavnom odvijala nesmetano, iako su na početku krize postojale teškoće da se obezbede dozvole za kretanje i za formalne i za neformalne pružaoce nege i pomoći.

Inovativne prakse tokom vanrednog stanja pružaoca usluge dnevni boravak pre svega su podrazumevale uspostavljanje komunikacija sa korisnicima i roditeljima/starateljima elektronskim putem i posredstvom različitih platformi, raznošenje didaktičkog materijala i testova i organizovanje boravka van prostorija ustanove.

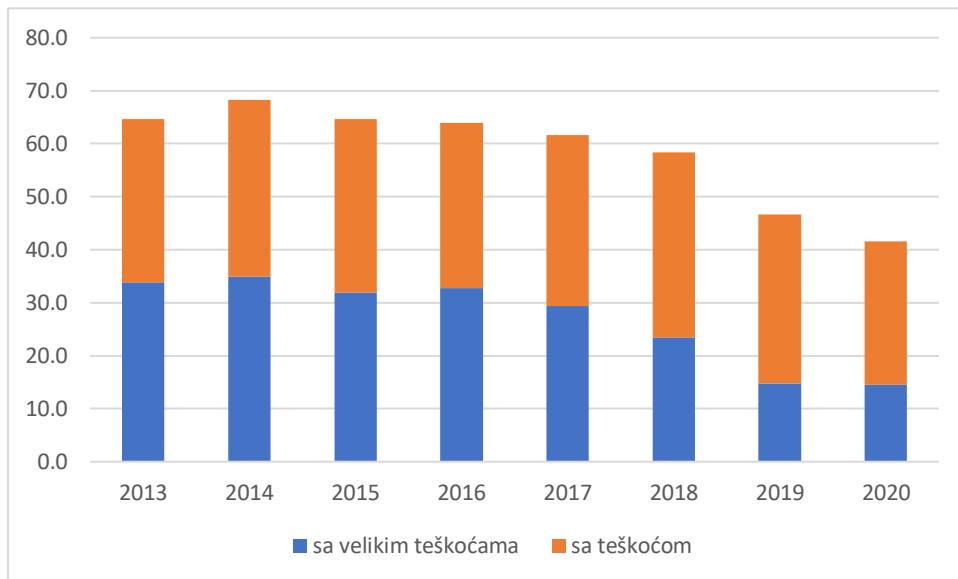
Prilagođavanje usluge lični pratilec deteta je obezbeđeno kroz privremeno pružanje usluge u domu korisnika, uvođenje novih sadržaja, uspostavljanje informacione i psiho-socijalne podrške za korisnike i neposredne pružaoce usluge (jedinstveni info-centar).

Crveni krst je u saradnji sa Društvom psihologa Srbije, organizovao pružanje psiho-socijalne podrške putem telefona, SMS servisa i putem platforme „Razgovarajmo“.

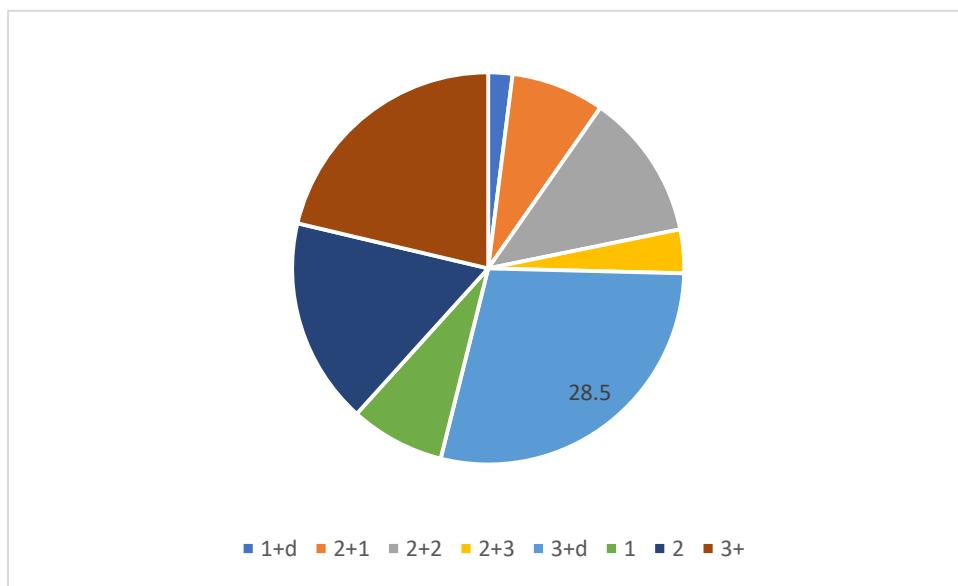
Aneks

Grafikon 1. Mogućnost domaćinstva da sastavi kraj s krajem, 2013-2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mdes09]

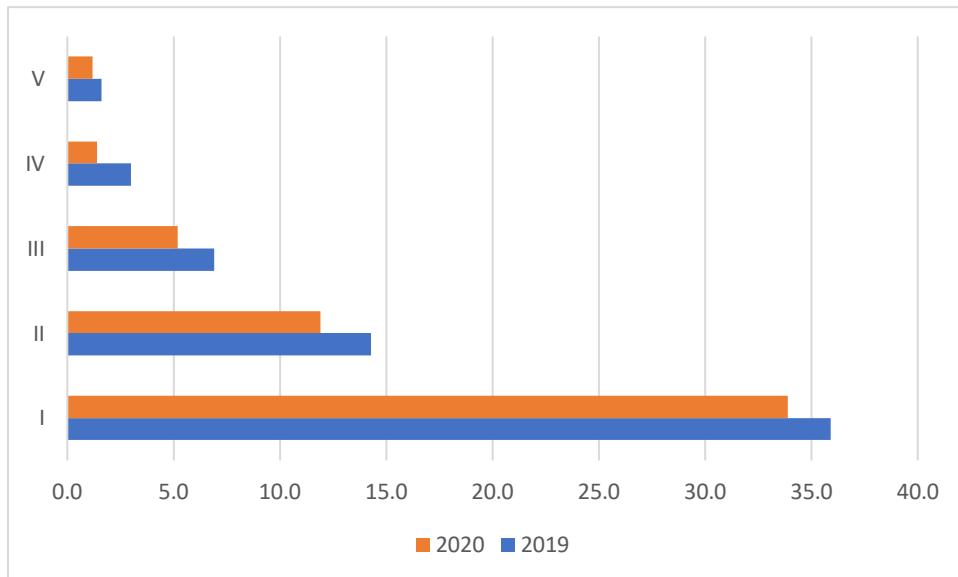
Grafikon 2. Struktura stanovništva prema domaćinstvu u kojem žive, 2020.

Izvor: Eurostat baza podataka [ilc_lvps02],

Napomena: Prva cifra u legendi označava broj odraslih, a druga broj dece. U slučaju kada broj dece nije specificiran, korišćena je oznaka d.

Grafikon 3. Izrazita materijalna deprivacija po kvintilima, pojedinci koji žive u domaćinstvima sa decom, 2019 i 2020.

Izvor: Eurostat baza podataka, [ilc_mddd13]